

TERMÉSZETES ÉLET KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI: RÖCK GYULA

4. SZÁM

**EGY
TERMÉSZETES KULTÚRA
LEHETŐSÉGEI**

IRTA

Dr. KOVÁCS VINCE

felszentelt püspök

**KIADTA A MAGYAR VEGETÁRIUS EGYESÜLET
BUDAPEST**

Dr. Kovács Vince

Egy természetes kultúra lehetőségei

Egy sajátságos szorongó érzés kezd erőt venni a világon. Az emberiség, vagy pontosabban a civilizált fehér faj megdöbbenve érzi, hogy civilizációja, technikai kultúrája, melyhez annyi reménységet fűzött, s melynek haladásától az emberiség boldogságát várta, egyre inkább ellene fordul, az őt hordozó embert megrontja és pusztulással fenyegeti.

Különös aggodalom, hiszen ez a kultúra látszólag az ember minden kívánságát teljesíti, minden vágyálmát betölti. A termelés az ember minden szükségletét kielégíti. A gépek az ember munkáját egyre jobban átveszik, hihetetlen kényelmet biztosítanak. Ezerféle élvezetet, szórakozást nyújtanak. A tudomány megvédi az ember egészségét, meghosszabbítja életkorát. Szociális gondoskodások biztosítják az egyszerűbb munkást is betegség, előrecedés esetére. Szépül a világ, terjed az általános műveltség, finomodnak az életformák, demokratikusabb lesz az államélet. Minden arra mutat, hogy az ember soha nem sejtett ritmusú haladás korában él s egy új aranykor felé siet...

És mégis, ismétlem, szaporodnak a Kasszandrák, akik az európai, s a vele kapcsolódó amerikai kultúra összeomlásától rettegnek. Nemcsak a történelmi analógiákból vont tudományos elméletek sugallják ezt az aggodalmat, azzal a tagadhatatlan megállapítással, hogy múltunk tele van összeomlott civilizációk romjaival, hanem a gyakorlati élet emberei, akik a jelen civilizáció épületét vizsgálják, egyre veszedelmesebb repedések nyomait látják rajta, s félnek, hogy méretei, fejlődési tempója egyáltalán nem óvják meg az összeomlástól...

Stoddard amerikai író, tehát nem is a fáradt Európa, hanem a friss és bizakodó Amerika gyermeke, „Lázadás a civilizáció ellen” c. művében lehangoltan állapítja meg: „Az emberek nem tudják követni a modern civilizációt jelen medrében, mert degenerálódnak. Könnyörtelen igazság ez, - folytatja - hogy minden civilizációban romboló hajlamok lakoznak. Meg tudják rontani emberi hordozóiknak velük született képességeit, fel tudnak emészteni erős törzseket s meg tudják semmisíteni éppen azokat a faji értékeket, melyek legelőbb tették alkalmassá a népet arra, hogy a civilizáló feladatra vállalkozzék.”

Megmagyarázza azt az optikai csalódást is, hogy miért látszik a civilizáció a legfényesebbnek éppen akkor, mikor legközelebb van összeomlásához. „Mi azt hisszük, - mondja - hogy amint a civilizáció halad, úgy nő azoknak az embereknek a minősége is, akik építenek rajta. Más szavakkal, mi azt képzeltük, *javuló fajt* látunk magunk előtt, holott mindaz, amit a valóságban láttunk, csak annyi volt, hogy ez a *faj javult körülményiek között* tudta kifejezni önmagát.”

Pedig ez a faj nem javult. Ezt egy másik amerikai író, Alexander Carrel fejti ki igen meggyőzően „Az ismeretlen ember” című művében. Pedig Carrelnek ugyancsak volt alkalma beletekinteni a modern emberiség társadalmi és egészségi viszonyaiba, lévén a Rockefeller-alap egészségügyi intézményeinek egyik munkatársa.

Ő is megállapítja, amit egyébként nem volt nehéz megállapítania, hogy a modern technikai kultúra embere nemcsak nem lett egészségesebb, hanem alapjában beteg és degenerált. A modern higiénia és orvostudomány egyre jobban kiküszöböli ugyan a hevenybajokat, de ezek helyét degeneráló betegségek foglalják el, főképpen az idegrendszer betegségei. Nagy gondozással és fokozott táplálással bizonyos körökben sikerül megnövelni a csontokat és kifejleszteni az izomzatot, de ellenállóképességük ezeknek is gyenge s nem hasonlítható össze fáradságos munkához és az időjárás viszontagságaihoz szokott őseiknek ellenállóképességével és kitartásával.

Hátha még bizonyos természeti népek, vagy éppen az erdő és puszta szabad állatvilágának erejével és teljesítőképességével akarnók őket összemérni!

Még nagyobb baj, hogy a modern ember szervezetének *belső* ellenálló és alkalmazkodó képessége egyre gyöngülő tendenciát mutat. A modern civilizáció ernyesztő, puhító kényelme, mely egész csomó izmunkat és érzékszervünket szinte állandóan kikapcsolja és elsorvasztja, a modern civilizált élet szabványos, mechanizált életmódja, mely főleg a gyári munkásokat és bizonyos ú. n. szellemi munkásokat egyhangú, butító, gépesítő, minden tudatosabb szellemi élettől elszoktató munkára kárhoztatja, egyre több egyoldalú, minden belső alkalmazkodásra képtelen egyedet állít a világba.

Ugyanakkor a modern élet izgalma, idegeket ostromló lármája, a lélekre és érzékszervekre zúduló benyomások feldolgozhatatlan tömege idegromcsokkal és elmebetegekkel népesíti be a világot. Carrel szerint az Egyesült Államokban nagyobb az idegbetegek száma, mint a többi betegeké együttvéve.

Az életkor is csak látszólagosan lett nagyobb. Több az öreg ember, de nem emelkedett az egyes ember által elérhető legmagasabb életkor.

Legnagyobb baj azonban, hogy az egészségesnek mondott, vagy mondható emberek egészsége is csak mesterséges egészség. Állandó orvosi gondozás eredménye. Kívülről fönntartott sokféle mankóval támogatott egészség. A jó egészségnek természetesnek kell lennie. Az igazán egészséges szervezet önmagában hordja orvosát. Kell bírnia azzal a természetes immunitással, mellyel a fertőző és degeneráló betegségeket magából kiküszöböli. Bámulatos mértékben megvan ez a természetes keretekben élő lényeknél, civilizált világunkban azonban egyre inkább elsatnyul s helyét az orvosi beavatkozás foglalja el a maga vegyszereivel, szérumaival, pótanyagaival, a szervezetbe való drasztikus belenyúlásaival.

Tegyük hozzá, hogy ezt a mesterséges egészséget különben sem bírja állandóan fönntartani az emberiség. Nem bírja, mert ennek a fenntartásának terhe állandóan növekvőben van s így ez csak összeomláshoz vezethet. Minden szervnek és minden funkciónak külön gyógyszereket gyártani, specifikus szérumokkal egész népeket beoltani, a népmilliókat állandó orvosi vizsgálat és állandó orvosi kezelés alatt tartani, óriási kórházakat és szanatóriumokat üzemben tartani „nagyon költséges és nem nagyon hatásos módja a nemzeti egészség fejlesztésének”. (A. Carrel.)

Másik nagy hátránya ennek a külső hygienikus módszernek, hogy egyre jobban kikapcsolja a természetes szelekciót, sőt bizonyos ellenszelekciót hoz működésbe. „A természetes szelekció nem játssza már a maga szerepét, - mondja Stoddard, - a helyett, hogy salakjában pusztulna, koronájában pedig növekednék, a civilizált társadalom koronájában pusztul és salakjában növekszik.” A modern társadalomtudomány kétségbeesésében újabb, ha lehet még végtetesebb védekezéshez akar nyúlni ez ellen, a degeneráltnak vélt elemek tudatos és szándékos elölésével, illetve terméketlenítésével. Oly mély, oly mesterséges, oly természetellenes belenyúlás az élet titokzatos folyamatába, mely szintén csak romboló lehet. A másik, az igazi, a természetes út már szinte járhatatlannak tetszik előtte: visszatérni a természetes életviszonyokhoz, mikor nem az oly könnyen tévedő és megvesztegethető emberi tudomány, hanem a mindig biztoskezü természet válogatja ki, illetve selejtezi ki, az élet és fejlődés hordozására alkalmas vagy alkalmatlan egyedeket...

Nem váltja be azonban a modern kultúra a hozzáfűzött reményeket azon a ponton sem, ahol eredményei a legbiztosabbaknak és legnagyobbaknak látszanak: az emberi értelem fejlődésében. Itt is csak látszateredményekkel állunk szemben. Látszólagos például a mai gyermekek sokszor magasztalt értelmessége is. Apró ügyességek, bizonyos társadalmi konvenciók korai elsajátítása, a friss gyermeki memóriában könnyen rögzített szövegek grammafónszerű reprodukálása elhitetik velünk, hogy a mai gyermekek rettentő okosak. Egy kissé mélyebb

vizsgálat azonban hamar kideríti, hogy lelküknek, hogy úgy mondjam, csak felülete kiműveltebb, viszont bátorságuk, felelősségtudatuk, értelmességük és találékonyságuk sokkal kisebb, mint a régibb nemzedékek hasonló korú gyermekeié, vagy a természetesebb viszonyok között nevelődő gyermekeké.

Kidd a „Társadalmi fejlődés” című művében kifejti, hogy korunk emberének látszólag nagyobb tudása csak onnan ered, hogy nagyobb mennyiségű kész tudásanyag áll rendelkezésére, de egyénileg nem lehetne észtehetség, ízlés, judicium tekintetében például egy ókori görög mellé állítani. Wallace szintén azt vallja, hogy egy mai angol észtehetség dolgában semmivel sem áll azok fölött az angolszászok felett, kik valamikor Angliát megszállták.

Ellenben fájdalommal állapíthatjuk meg, hogy a technikai kultúra emberének idegrendszeri és jellembeli lehanyaglásával együtt jár értelmi erejének csökkenése is. Tudásunk összehasonlíthatatlanul több lett, de a tudást termelő értelmi erő gyengébb.

Még jobban kitűnik ez a degenerálódás, ha a jellem és erkölcs szempontjából tesszük vizsgálódás tárgyává a modern civilizáció emberét. „A kétség árnyéka sem fér ahhoz, - mondja Carrel - hogy a mechanikai, fizikai tudományok nem képesek értelmet, erkölcsi fegyelmet, egészséget, idegegyensúlyt, biztonságot és békét adni nekünk.”

Nemcsak hogy emelni nem tudja, de a civilizáció haladásával szembenően csökken a lelkiismeret hatalma, lazul az erkölcsi érzék, léhább a szerelmi viszony, züllöttebb a családi élet. Hiába nevezi ezt a szegény beteglelkű költő „finom rothadás”-nak, mégiscsak rothadás ez, s rothadó alapokon nem épülhet egészséges társadalom.

A régi barbárban több volt a szenvedély, bűnei is a szenvedély és erő bűnei voltak, mondjuk az erőszakosságé. A civilizált ember bűnei a gyöngeség bűnei. Az élvezetvágy, a kényelemszeretet, a teher és felelősség elől való menekülés sugallja őket. Az ilyen társadalom előbb-utóbb generális öngyilkosságba menekül. Meddőségre ítéli magát. Pusztuló civilizációk, kiélt kultúrák klasszikus tünete ez.

A vázolt élettani és erkölcsi degeneráltságnak elkerülhetetlen velejárója a bűnözők nagy tömege is, mely a modern társadalomra nehezedik. Természetes velejárója ez az általános szervezeti és erkölcsi gyöngülésnek, s annak a nevelési szisztémának, mely fegyelmet és a vágyak megfékezéseit nem akarja ismerni.

A határtalan és féktelen önzés, amikor kollektív formákat vesz fel, viszi bele az emberiséget a végeszakadatlan és kegyetlen háborúk özönébe, amelyek már messze esnek a saját tulajdon jogos védelmétől, vagy a jogos életszükségletek kiküzdésétől és pusztán az ellenfél, illetőleg a konkurens megsemmisítésének vágya és határtalan bírvágy inspirálja őket. Hogy ez hová vezet? Ma már komolyan beszélnek róla, hogy a jövő városát a föld alá kell építeni.

Amikor az ember eltér a természettől, elzárul előtte a természetfeletti világa is. A természetellenes kultúra embere elveszti érzékét, tehetségét a hit, s vele az isteni dolgok iránt. Égboltja beborul, vallásossága, ha ugyan megmarad, földízű lesz, világnézete egocentrikus, lelki világa vigasztalan.

Mi a magyarázata ennek a testi és lelki dekadenciának?

Az első ok érzésem szerint az, hogy *a modern kultúra elvezet bennünket a természettől*. Nem élünk természetes életet. *Egész kultúránk, egész életmódunk természetellenes*. És ez nem valami átmeneti eltévelyedés, hanem kultúránk lényegéhez tartozik. Ez a kultúra az ember igényeihez akarja formálni a természetet, s így minden lépéssel, melyet haladása útján megtesz, egy lépéssel távolabb visz bennünket a természettől.

Mennyire eltávolodott egész életmódunk a természettől és természetességtől! Táplálkozásunkról például lehet sokféle vélemény, de abban csaknem mind egyetért, hogy *táplálkozásunk nem természetes*. Mesterkélt konyhaművészetünk szinte teljesen a természet félrevezetésére van beállítva; arra, hogy elfogadtasson az emberrel annyit és olyasmiket, amennyit és amiket az ember természetes ösztöne egyébként el nem fogadna.

Vagy hová jutott az ember a természettől *lakóhely* dolgában? Az ember, a föld, a fény, a víz, a levegő dédelgetett lakója sivár kő- és maltertömegek közé zárja magát, ahová napfény néha heteken át nem jut, ahová levegőt kis nyílásokon át engedünk, ahonnan az égből egy tenyérnyit ha lát.

És merné valaki természetesnek nevezni *ruházkodásunkat*, amely a testet elpuhítja, az ember pompás vérkeringését, amely által hideghez-meleghez alkalmazkodni tudna, megbénítja, nem is beszélve azokról a szörnyűségekről, amiket az ember egészsége és ízlése ellen divat és kozmetika címén elkövetnek.

Természetellenesnek tartom *nevelési rendszerünket*, amely gondolkodó emberek helyett egyre jobban papíreembereket csinál belőlünk. Így aztán lesznek egyre nagyobb számban tudósaink, de egyre ritkábbak lesznek közöttünk a bölcsek, a mély lelkek, a lángelmék.

*

Nem csoda ezek után, hogy a modern kultúra gondolkodó elméi ki nem fogynak a reformtervekből, hogyan lehetne civilizációnkból kiküszöbölni a mérgező elemeket, úgy azonban, hogy ez a civilizáció, melyet nélkülözhetetlennek tekintenek, valamiképpen mégis megmaradjon. Legtöbbször még mindig ennek a romboló civilizációnak fokozásában és általánosításában látják az emberiség üdvét. Rámutatnak a nagy előnyökre, melyeket ez a civilizáció nyújt: a könnyebb, egészségesebb, finomabb életre, szociális fejlődésre stb., de mintha nem vennék észre, hogy ezek is csak viszonylagos környezetjavítások, amelyek egyrészt az embert soha egészen ki nem elégítik, másrészt minden látszólagos előnyök dacára magukban hordozzák a fullánkot, mely a modern civilizáció emberének életét megmérgezik és a visszafejlődés útjára terelik.

Pedig egyszer fel kell adnunk a kompromisszumokat, és ki kell mondanunk a nagy elhatározást: *ha a technikai civilizáció belső lényegénél fogva a testi és lelki degenerálódáshoz vezet, akkor fel kell adnunk a civilizációt és meg kell mentenünk az embert.*

A civilizációtól való szabadulásnak pedig csak egy útja lehet: *visszafordulni a természethez*. Nem engedményeket tenni, nem mérséklelet hirdetni, *hanem olyan életesményt keresni, mely az embert nem degenerálja, hanem továbbfejleszti*. Én megvallom, csak egy ilyen életesményt tudok elgondolni, ez pedig az abszolút természetességre törekvés, az ember természetes környezetének megkeresése, az ember minden természetes hajlamának felismerése, az ember minden természetes tehetségének és képességének kifejlesztése s a természetesség folytatásaképpen a természetfelettibe való bekapcsolása.

Az ember nem szívesen mond le a civilizációról. Ez a civilizáció annyi kényelmet, annyi felelőtlenséget, annyi kellemes izgalmat nyújt legalább a társadalom szerencsésebbjeinek, hogy arról a legtöbbször bizonyára nem lesz ereje lemondani. Inkább elpusztul. A kevésbé szerencsések talán még nehezebben mondanak le a kevésről, amit elértek, s még ennél is nehezebben a többről, amit elérni remélnek. Az embert különben hiába is biztatnók abszolút lemondásra. Ez is természetellenes volna. Az ember csak akkor tud valami értékről lemondani, ha nagyobb értéket ismert fel helyette.

A természetesség eszméje nem abszolút lemondás. Olyan ellenértéket tud nyújtani, mely a civilizáció előnyeit, örömeit messze meghaladja, s mely mégis nem rombol, hanem épít. Az ember legtisztább és legmélyebb örömeit még mai degeneráltságában is a természettel való érintkezésből, a természetes élet nosztalgiájának kisebb-nagyobb kielégítéséből meríti. Az életösztön megszólal, s a természet után való vágyakozás ott lesz legerősebb, ahol a természettől legmesszebb kerültek, nagyvárosokban, túlrejtett civilizációkban, s akkor, mikor a civilizáció terhét legjobban érzi: általános zavar és gyötrő háborúk idején.

Két aggodalma van azonban a modern embernek a természethez fordulás tekintetében. Egyik a félelem, hogy az ember nem tudna többé élni tisztán természeti életkeretben, másik, hogy a civilizációval kapcsolatban fel kellene adni kultúráját is és visszasüllyedne egy régen meghaladott troglodita életnívóra. Én hiszem, hogy a természetes életeszmeny, melyet megrajzolni szeretnék, mindkét aggodalmat eloszlatja.

Egy élet a tiszta, emberi technikától ki nem forgatott természet ölen: Lehetséges ez? Maradványait felleljük még néhol távol tengerek elhagyott szigetein. Felleljük néha, mint romokat, saját népünk között is. De ezek nem az a természetes kultúra, amiről én szólok, legfeljebb annak távol sejtései. A természetes kultúra éppúgy ideál, mint a technikai kultúrának azok az eszményképei, melyek egy Wells-nek és másoknak fantáziájában megjelennek. Egy utópia, ha úgy tetszik, de olyan utópia, melynek megvalósításában, helyesebben századról-századra való megközelíthetőségében hiszek, illetve más úton nem is tudom elgondolni az emberiségnek igazi haladását. Mert az embert minden ösztöne, egész természete ideutalja.

Igazán boldognak például nem tudom elgondolni az embert másutt, mint a szabad természetben, az erdő zöldellő tengerében. Ma is odatér mindig, mikor az élet gondjától, a civilizáció fojtogatásától szabadulni óhajt. Hiába a legszebb városkép, hiába a legművésziesebben és legfényűzőbben rendezett lakás, az ember kevesebb luxussal be nem éri, mint az erdő virágos szőnyegével és a fölötte domboruló azúrkék vagy csillagos éggel.

Az ember ma lakásépítő lény. Nem áll egyedül ezen a téren az élők világában. Egyes állatok, különösen egyes madarak szinte művészetig vitték a lakásépítést. És megtalálták a természetes igényeiknek legmegfelelőbb formát és annál megállapodtak. Az ember nem talált még ilyen lakástípusra, mert az ő lehetőségei kimeríthetetlenek. Lehet, hogy meg fogja még találni, de én azt hiszem, az is csak átmeneti lesz. Az ember olyan lehetőségeket hordoz testében és lelkében, hogy végső fokon valószínűleg semmiféle lakásra nem lesz szüksége. De hogy a mai rettentő bérlakásokat, s egyáltalán a mai kő, cserép, acél, üvegbörtönöket a természeti továbbfejlődés során feladja, azt természetes hajlamait, ösztöneit, ízlését és fejlődésének eddigi irányát tekintve, biztosra veszem.

És bizonyára ugyanez lesz sorsa a ruházatának is. A természetben ezidőszerint egyedül neki van mesterséges ruhája. Igaz, hogy természetes ruhája nincs is. Nem tudok más okot elképzelni, mint azt, hogy végső elemzésben nincs is rá szüksége. Vagyis nem volna akkor, ha az ember természetes egyszerűségben és paradicsomi ártatlanágban élne. Ettől azonban nagyon messze van. Ruházatra éppen azért egyelőre szüksége van. Ez persze áldozatot jelent a bőr légzése, a napfény kihasználása tekintetében. Hátrányosan befolyásolja, illetve elsatnyítja az embernek csodálatosan rendezett, s az ember hőmérsékletét nagyszerűen szabályozó vérkeringését. Mindegy. Ez már a bűn zsoldja. A természettől való általános eltávolodásnak kikerülhetetlen velejárója.

A ruha tudniillik nemcsak a test hőszabályozó munkáját pótolja, hanem az ember szemérmességének eszköze, az ember erkölcsi fegyelmességének segítője. Igaz, nem ritkán inkább árulója. A ruha, a paradicsomból száműzött embernek ez a fügefalevele csakhamar a test

ékesítésének, sőt a kacérságnak lett eszköze s korántsem oly biztos őre az ártatlanságnak és szeméremnek, mint néha gondoljuk. De mégis akkor vagyunk legmesszebb a paradicsomi ártatlanságtól, - és a természetességtől is, - mikor nem a szív gyermeki tisztasága, hanem érzéki kacérság szedi le, vagy csökkenti le valakinél a ruházatot, mint azt mai divatmozgalmainknál nem egyszer kell tapasztalnunk. A természet ártatlan, s a természetes mezítelenség a kis gyermek angyali mezítelensége.

De a természetes életnek centrális problémája, - mint általában az életnek, - a táplálkozás. Tömerdek vita folyt már és folyik állandóan a helyes emberi táplálkozásról. De aki egyszer elég mélyen beletekintett az emberi organizmus mérhetetlen bonyolultságába, annak le kell mondani arról, hogy az emberi táplálkozás kérdése tudományos úton valaha is maradék nélkül megoldható volna. Nincs is rá szükség. A kérdés szerintünk csak ez lehet: melyik az ember természetes tápláléka? És ezt nem az orvostudomány, nem a természettudomány fogja megmondani, hanem az ember érzékei és ösztönei. A logika pedig csak ennyit mondhat: a természetben minden élőlény készen kapja a maga táplálékát. Ebben az ember sem lehet kivétel. *Az ember természetes tápláléka tehát csak az lehet, amit az ember természete, tehát az emberi ösztön, táplálkozó ízlés, szaglás, továbbá az ember esztétikai ízlése és erkölcsi lelkiismerete a maga természetes állapotában, úgy, amint azt az Úr Isten megteremti, ellenkezés nélkül elfogad.* Nem mondható tehát természetes eledelnek, amit az ember mesterségesen tesz élvezhetővé, sütés, főzés, fűszerezés és stb. útján.

Az emberi szervezet a maga végtelen hajlékonyságában számtalan eledelt elfogad több-kevesebb változtatással, de ugyanakkor több-kevesebb károsodással. *Igazi természetes tápláléka azonban a mondottak szerint a nyersen élvezhető gyümölcsök, levelek, gumók, gyökerek, mert az ember táplálkozási ösztöne csak ezeket fogadja el ellenkezés, borzongás s bizonyos esztétikai és lelkiismereti idegenkedés nélkül.*

A tudomány, mint mondtam, tulajdonképpen, nem illetékes a táplálkozás kérdésének eldöntésére. Jellemző azonban, hogy az orvostudománynak szinte minden új felfedezése egyszer mind új tápot ad a vegetárius felfogásnak, s egyre gyakrabban állítja a vádlottak padjára helytelen táplálkozásunkat s egyre gyakrabban alkalmazza gyógyításaiban a növényi, vagy a kimondottan nyers táplálkozást.

Sajátságos, hogy a vegetarizmus mindig is a szellemileg magasabb rétegekben talált követőkre. Tudósok, művészek, filozófusok, szentek között. Vannak százmillió vallási közületek, melyek egyenesen eltiltják híveiket a húsevéstől, helyesebben az állatok leölésétől. Európa nagy nevelője, a Kat. Egyház, ezt, mint annyi mást, az ember természetes eligazodásának körébe utalja. De egész, vallási diszciplínája nagyon hajlik errefelé. Eredetileg az év nagy részében elvonta híveitől a húsételt, sőt általában az állati eredetű tápanyagokat. Szentjei között egész sokasága van a legszigorúbb vegetárius életmódot követőknek. Vannak népes és tekintélyes szerzetesrendjei, melyek, az Egyház által jóváhagyott rendi szabályaik szerint minden húsételtől szigorúan tartózkodnak. (Karthausiak, kamalduliak, stb.)

Az ember gyümölcssevő természete legjobban megnyilvánul azoknál, akik a természethez egyébként is legközelebb állnak: a gyermekeknél. Nincs az a gyermek, akinek egy csirke vagy liba láttára az jutna eszébe, hogy azt meg lehetne enni. Megfojtja talán - szeretetből, de megenni nem próbálja. Ellenben, ha egy piros almát vagy pár szem cseresznyét adunk neki, egy percig sem kételkedik, hogy az mire való.

Viszont, hogy az emberi természet eredetileg mennyire nincs húsevésre berendezve, mutatja az, hogy mindenkinek, aki ehhez nincs külön hozzákeményítve, bizonyos borzongást kell leküzdenie, ha egy állatot levág. Már pedig ha az ember valódi húsevő lenne, akkor az volna

legkéjesebb pillanata, mikor egy állatot széttephet, amint azt látjuk például a macskáknál és egyéb ragadozóknál.

De maga a gyümölcs is szinte mondja, hogy az embernek táplálékul teremtdött. Valósággal alkalmazkodik az ember helyi és idénybeli szükségleteihez. Mások a trópusokon és mások a mérsékelt öv alatt. Mások a nyári és mások a téli gyümölcsök. A nyáriak bőséges nedvet, a téliek bőséges zsiradékot hoznak a szervezetbe, s mennyit mond ez a körülmény egy gondolkodó embernek!

Jó volna egy Istenáldotta nagy költőnek szemével nézni, hogyan változnék el a föld színe egy ilyen, a természettel harmóniában élő emberiség hatása alatt. Hogyan tűnnének el a gyárak kormos falai, a világvárosok kő-rengetegei, a földnek számtalan sebe, melyet rajta a technikai kultúra ejtett. Hogy ömlenének el új rengetegek, - gyümölcsrengetegek - mindenütt, amerre ember lakik. Mily csodás vízió lenne látni e rengetegekben az új ember életét. Az emberét, akit már nem gyötör a testet, lelket ölő munka, akinek volna ideje és ereje, hogy belemerüljön a természet szépségeinek és csodáinak szemléletébe. Akinek lelkében, ily közel egységben a természettel, olyan meglátások, olyan megérzések, olyan örömek ébredhetnének, amelyekről most nincs fogalmunk.

És főleg hogyan változnék el maga az ember, ha egyszer így megtalálná a maga természetes környezetét! Milyen új ember lépne a mai korcs emberiség helyébe. Az ember, akit nem puhítana a kultúra sok mesterséges védőburkolata. Akinek teste dacolni tudna a természet sok áldott „mostohaságával”, hideggel, széllel, esővel, hóval. Aki mindig Istennek áldott kék levegőjében élne, s nem szívná a lakások porral, bűzzel, ezerféle szennnyel fertőzött levegőjét. Akinek izmait nem gyöngítenék a technika mankói, maga lábán járna, de azon gyorsabban, mint a szarvasok. Testének csodálatos védőerőit nem satnyítaná a sok mesterséges orvosság, magában hordaná mind a gyógyító erőket, melyek esetleges sérülésnél gyorsan és hatékonyan lépnének működésbe.

Még mélyebben látó poéta kellene ahhoz, hogy az új természetes ember lelki elváltozásait, ha nem is meglássa, legalább megsejtse. Azt hiszem, a természethez visszatért ember lelkében először is valami soha nem érzett nagy felszabadulás lenne úrrá. Ennek hatalmas feltörő erejét csak az tudja némileg felbecsülni, aki érzi a modern technikai kultúrának és civilizációnak rettentő terhét, amellyel örök rettegés, idegfeszítő munka, rettentő lelki szétszaggatottság és ezerféle társadalmi konvenció alakjában a lelkekre nehezedik. A természetes élet elgördítené ezt a terhet az ember lelkéről.

Ki tudja, hogy ennek a megkönnyebbedésnek nyomán miféle új képességek szabadulnának fel az ember lelkében. Mennyi ma nem sejtett ismeretforrás, mennyi ma elcsenevészedett művészi érzék!

És főleg mennyi új érzés, és milyen új intenzitással! Hiszen ez emberben a legelementárisabb érzések is eltompultak, elfakultak. Mily erőtlenség például a mai átlagember családi érzelmei! Mily szép, belsőleg mily gazdag lehetne a természetes ember szerelmi és családi élete! Mikor az élet pár kiválasztásába nem avatkozik zavarólag anyagi érdek és társadalmi előítélet, mikor a családi termékenység újra olyan intenzív örömmel járna, mint azt például még a patriarchák korában is látjuk.

Ugyanígy a béke, barátság és vidámság jegyében állhatna az új ember társadalmi élete. A külső érdekek, melyek most ezt a békét legtöbbször veszélyeztetik, szinte teljesen elesnének. A belső okok kiküszöbölése az ember lelki finomulásának lenne feladata.

A sokféle komplikált törvény helyett, mely ma, mint egy őserdő liánaszövedéke nyűgözi és fojtogatja az embert, *a természetjog léphet újra életbe*. A természetjog, mely oda van írva mindenkinek szívébe, s mely szinte annál világosabb, minél kevésbé homályosítják a tételes törvény paragrafusai.

Mi zavarhatná egy ilyen társadalom békéjét és boldogságát? A kevés szükségest, - *amely a belső kultúra növekedésével egyre kevesebbé válik*, könnyen és bőven termi meg az újra szabaddá tett, az ipari kultúra rombolásaitól megmentett természet.

Egészen új viszonyba lépne az ember az állatvilággal is. Ma ez a viszony részben az elnyomó uralom, részben az ellenséges küzdelem viszonya. Az embernek azonban az előbbire nincs szüksége, az utóbbira nincs oka, legalább a természetes élet rendjében nincsen. Az állatvilág pedig szinte sóvárog az emberrel való barátság után. Egy nagy része, háziállatok alakjában még a rossz bánásmód és durva kihasználás ellenére is hozzásimult, de a legvadabb állatok felé is elég egy rövid békés gesztus, elég az üldözéseknek rövid szüneteltetése, hogy az emberrel megbarátkozzanak. Egyébként is a vadállatok rovására írt támadások elfogulatlan vizsgálatok szerint legtöbbször erősen túlzottaknak bizonyulnak. Legtöbbet még bizonyos rovaroktól kell szenvedni az embernek a szabad természetben, de ki tudja, nem szünnék-e meg hamarosan ez is, ha az emberrel barátságos állatok, főleg madarak, nyugodtan az ember körében időzhetnének és végezhetnék jótékony munkájukat.

De nem fenyeget-e a veszedelem, hogy ez a természeti keretekben élő emberiség visszaesnék a barbárságba, s annak babonáiba? Ez a veszedelem tagadhatatlanul megvan, ha a természeti ember ugyanakkor nem törekszik mélyebb lelki kultúrára. A természeti környezet maga ezt a kultúrát nem adja, de megadja hozzá a lehetőséget és a legmegfelelőbb keretet. Nagy tévedés volna éppen azért a természetet a műveletlennel azonosítani. *A természetességgel összefér a legmélyebb lelki kultúra*. Platón, Herakleitos, vagy a kereszténység nagy remeteszentjei olyan környezetben éltek, mely technikai kultúra terén alig nyújtott többet annál a természeti környezetnél, amelyet itt vázoltam.

A technika nem elengedhetetlen föltétele a kultúrának, sőt mint láttuk, gyilkosa lehet annak, amennyiben a kultúrát hordozó embert elgyöngíti és degenerálja. A technika legtöbbször olyan igényeket elégít ki, melyeket ő maga keltett fel. A közlekedés csodálatos eszközei csak annak szükségesek és előnyösek, aki közlekedni akar. Annak tényleg nagy előny, hogy órák alatt juthat egyik országból a másikba. De van-e az embernek valóban szüksége arra, hogy egyik országból a másikba rohanjon? Nem jár-e esetleg komoly hátrányokkal, hogy szervezett földrajzilag és geológiaiilag oly élesen különböző hatásoknak teszi ki? Ma már nem hiányoznak olyan megfigyelések sem, hogy vannak bizonyos rejtelmes földsugárzások, melyek az embert esetleg károsan befolyásolják. És hogy viszont az *ott* termelt növényi táplálékok ezt a káros hatást ellensúlyozzák. Azt hiszem, az ilyen rejtelmes összefüggésekből még sokat fogunk felfedezni, s az ember esetleg rájön, hogy legjobb - otthon maradni.

Nagyobb nehézség lehet egyesek számára, hogy a gondolatközlés eszközei ma jórészt ugyan-csak összefüggnek korunk technikai fejlettségével. Tény, hogy a könyvnyomtatás és a rádió szinte tökéletes eszközei az általános gondolatközlésnek. Csak az a kérdés, hogy ez az általános gondolatközlés, a légkörnek s vele a lelkeknek ez a reggeltől estig, estétől reggelig való tömítése idegen gondolatokkal javára válik-e az emberi értelemnek és érzületnek, s nem lesz-e gyilkosa minden önálló gondolkodásnak? Nem látunk-e éppen a legnagyobbaknál bizonyos idegenkedést a gondolatközlésnek ettől a tolakodó formájától? Jézus, az Istenember, tudtunkkal nem írt egy szót sem. Nem érezte szükségét. A gondolatközlésnek *legtermészetesebb* formáját használta: az élő beszédet. Igaz, ő meg tudta tenni, hogy szavait, tanait tévedhetetlenül adják át a jövődönök. De közönséges halandó embernek is legbiztosabb útja,

ha mondanivalóját élő, érző emberszívekbe írja. Ami megmaradásra érdemes, így is megmarad. Ami elmúlik, az arravaló volt. Annál jobb az emberiségnek. Úgyis éppen eleget szenved a betűben hathatlanított tömérdek konzervgondolattól.

Mégcsak azt sem állíthatjuk, hogy technikai eszközök híján nem tudjuk nagyobb távolságra továbbítani az emberi gondolatot. Éppen a rádió századában nem lehet ezt biztosan állítanunk. A telepathia tudománya, bár még csak gyermekcipőben jár, határtalan távlatokat nyit fel ezen a téren. Sejteni kezdjük, hogy az összehangolt agyvelők valamiképpen fel tudják fogni egymás gondolatait s különösen, akik Indiát, Tibetet járják, ennek megdöbbentő példáit tudják elbeszélni.

A természet magas kultúrájának is meglehet a maga technikája, de az nem szorul zakatoló gépekre, földet körülfutó sodronyokra és kábelekre. Rájön, hogy emberi fizikumában készen kapja az eszközöket, s emberi psychéje száz Edisonnál nagyobb feltaláló.

Mások talán a tudományt sajnálják. Az emberi ismereteknek évezredek hangyaszorgalmával összehordott babiloni tornyát. Oly szépek néha e nagy szellemi építmény részletei, oly szédítő méretei!

És mégis, meghozta a tudomány az emberiségnek az álmodott boldogságot? Volt idő, mikor tőle várták a paradicsom visszaállítását. Volt idő, mikor azt hitték, a tudomány az emberiségnek minden problémáját megoldja. Ma már halkabbak a himnuszok. Ma már, ha valaki még az emberiség boldogságát várja a tudománytól, azt a messze, beláthatatlan jövő ködébe vetíti. És abban sem hisz már valami nagyon. Ellenkezőleg egyre több a panasz, hogy a tudomány teher. Hogy az embert adatgyűjtő kulivá teszi. Hogy az összegyűjtött adatok tömege egyre jobban elzárja előle a kilátást s éppen azt veszi el az embertől, amit legjobban remélt tőle: a világosságot. A tudomány embere, a komoly tudományé, ma nagyon alázatos, s különböző pontokon és különböző hangnemben egyre gyakrabban hangzik el az: „Ignoramus et ignorabimus”.

De van egy másfajta tudomány. Azt mondhatnám: természetes tudomány. Ennek hűséges famuluszai elsősorban *érzékeink*, amelyekkel olyan mostohán bántunk, mióta a tudomány szinte feleslegessé tette őket. Szegény jó régi cselédek: szemünk, fülünk, orrunk, tapintásunk, pedig mennyit tudnának mondani, ha hallgatnánk rájuk! Mennyivel többet, mint amit most kapunk tőlük! Szinte újra kellene tanulnunk látni, hallani, ízlelni, tapintani.

Aztán vannak mélyebb, titokzatosabb belső érzékeink. Azok a bizonyos „hatodik érzékek”, melyekből legalább egy tucatot ismerünk már, igaz, hogy homályosan. Az ösztönnek sokféle árnyalata, amely nemcsak az ezidei gólyának mutatja meg az Afrikába vezető légi utat, hanem például az úttalan dzsungelben lehelyezett négernek is lakóhelyének irányát.

Mennyi közvetlen ismeret, közvetlen megérezés ébredhetne fel bennünk, ha megvolna újra az a belső egység a természettel, amelybe Isten beleteremtett, s amelyből a civilizáció, a technikai kultúra kiszakított! Az életnek sok titkát, amelyre a tudomány sohasem tud rányitni, feltárhathná előttünk az intuíció, a magunk lélettartalmának közvetlen belső szemlélete, s a velünk bizonyos mértékig egy egészet képező élet kapcsolatainak megérezése. Sőt nincs-e valami ilyen belső kapcsolatunk az egész természettel, az egész mindenséggel? Nem hatnak-e ránk nemcsak érzékeinken át, hanem bizonyos belső vonzás, taszítás, sugárzás formájában erdők, hegyek, a föld delejes áramai, a bolygók és napok, tömegei, s nem válhatik-e mindez tudássá a külső tudás tömegétől meg nem nyomorgatott, s a Végtelen érintései felé állandóan nyitott emberlélekben?

Mert hiszen *elsősorban is lélek vagyunk*. Testünk csak a háló, a szövevényes antenna, melyet a lélek az anyagvilág benyomásainak felfogására szőtt magának. De ki állíthatná, hogy a lélek

csak az anyagvilág nyilvánulásait tudná felfogni, s nem volna felfogó antennája más lelkek felé is? Más lelkek felé, és nem okvetlenül csak hangok vagy betűk közvetítésével. Hogy mennyire eggyé tud válni lélek a lélekkel, mennyire át tudja venni az uralmat még a másik léleknek anyagteste felett is, azt látjuk a hipnózis és szuggesztió csodáiban.

És milyen átfogó magasztos világnézete lehetne egy ilyen tiszta, földízű gondokkal nem sa-nyargatott léleknek! Micsoda mélységes filozófiája! Erről ma alig lehet halovány fogalmunk. Az a szellem, mely szinte állandóan az egészre irányul, milyen csodás szintézisekbe tudná fogni a maga kívülről és belülről jött tudását! És milyen, ma szinte soha nem érzett művészi gyönyör kísérné gondolkodását!

Egyébként is élete tele lehetne művészettel és annak örömével. A művészet nem egyesek kiváltsága. Bizonyos fokig mindenkinben megvan, csak ez is többnyire elcsenevészsedett formában. A természetes élet a legtöbbet újra életre keltené.

Van egy sereg közvetlen természetes művészet. Ilyen például a tánc ösztöne, mely igen mélyen és igen intenzíven benne van az emberi természetben. A még járni sem tudó kis-gyermek már táncol a dalra vagy zenére. Jól esik neki a test ritmikus mozgása. Persze ez a spontán természetes tánc nagyban különbözik a mi erotikus, vagy kottából tanult, nem belső életörömből fakadt táncainktól.

Ugyanezt kell mondanom a spontán és a mesterséges dalról. Minden egészséges testű és lelkű ember szeret és tud énekelni. Ahol az ének, a dal elhallgat, ott már valami baj van. A mi korunk egyre daltalanabbá válik. A műénekek, karok és dalegyesületek óriási száma ezt nem cáfolja meg. Az csak utánköltés, elképzelés. Senki sem kérdi, mennyi benne az átérzés. Csak figyeljen a kottára, meg a karmesteri pálcára. De hol a kovácslegények, aratólányok belső tűzből fakadó danája?

És költő is szunnyad csaknem mindenkinben, csak elfelejtett beszélni. Elfelejtett, mert mindig más beszél belőlünk. Mindig más szavaival beszélünk. Ha mélyebb érzésünk van, rendszeren akkor is más költői kifejezéseit vesszük ajkunkra. Ellenben hallottam, hogy például a kirgiz-lányok magukcsinálta dalokban éneklük szerelmüket. Gyengék lehetnek néha ezek a lírai dalocskák, de nem emeli-e mégis legszebb dalaink fölé, hogy belülről jönnek, hogy a daloló saját érzéséből fakadtak!

Hogy mennyi természetes színészi tehetség van egyszerű, tanulatlan emberekben, azt min-denki megfigyelhette, aki a nép között meghittén forgolódott. Hogy tudnak azok néha másokat utánózni! Mily híven tudják mások beszédjét, modorát visszaadni! Bizony, ehhez sem kell színiakadémia! A természetes színészet az, hogy mindenkit híven beszéltessünk, ha idézzük.

A zene, végső fokon felolvad az énekben, mely a legtökéletesebb természetes zene.

A képzőművészetekről csak azt mondhatnám, hogy ez a művészet: paedagogus in naturam. Arra való, hogy megtanítsa jobban látni a természetet. De ha ezt igazán tudom, akkor nincs az a szobor, mely az élő alaknál különb volna, nincs az a tájkép, mely az igazi tájnál szebb lehetne.

*

Meg tudná mondani valaki, hol vannak az emberi fejlődés határai? Vegyük szemügyre a sportolók hatalmas teljesítményeit, a nomádok szívósságát, a természeti népek érzéki finom-ságait, a kasmiri kulik testi erejét, a hindu jogik és tibeti lámák bámulatos önuralmát, szent-jeink önmegtagadását és csodatevő erőit, a misztikusok mélységeit és szellemi energiáit. És akkor próbáljuk elképzelni, milyen kultúrára volna képes egy olyan emberiség, mely a tiszta, erőt sugárzó természetben él magas szellemi életet.

Összhangban a természettel, összhangban a szellemvilággal, összhangban a Végtelennel: ez az igazi kultúra programja! A modern európai ember megkísérelt egy kultúrát a természet leigázása útján. Talán rájön egyszer, hogy *a természetet nem leigázni kell, hanem hozzá-simulni*, hiszen mi magunk is részei és szülöttei vagyunk. A modern ember megkísérelt egy kultúrát Isten ellen, vagy legalább Isten kikapcsolásával. Talán rá fog jönni lassan, hogy Isten nélkül csak öngyilkos kultúrát lehet alkotni, s megkísérel egy más kultúrát, teljesen Istenre építve. Egy kultúrát, mely éppen azáltal jön létre, hogy az ember nem tekinti magát a teremtésből kiszakadt s a Teremtőtől elszakadt, maga útján járó üstökösnek, hanem csak az isteni erők leghivatottabb hordozójának s a mindenható isteni akarat boldogan engedelmes végrehajtójának.

*

Bármennyire igyekszünk is azonban az embert a természethez és a természetes élethez visszavezetni, semmiképpen sem lehet az embert pusztán a természetre és a természetesre korlátozni. *Az ember több, mint természet.* A természetet sem értettük meg jól, ha nem sejtettük meg, hogy *természetfeletti* folytatásai vannak. *Az ember nem csak a teremtett természettel áll kapcsolatban, hanem magával a Teremtővel is.* És a látható természetén túl egy egész nagy láthatatlan világ van, mérhetetlenül mélyebb és nagyobb, mint látható világunk. Láthatatlan világ, melynek létünkbe és életünkbe való belenyúlásait lépten-nyomon érezzük. Ezeket tagadni, vagy mellettük vállvonogatással elmenni lehet, de nem emberhez méltó. Életünk és világunk tele van csodákkal, melyeket tudományunk kimagyarázni nem tud, s melyek szinte annál kimagyarázhatatlanabbak lesznek, minél fejlettebb és előhaladottabb lesz a tudomány.

Bele kell nyugodnunk, hogy fizikai világunk mögött mindenütt egy láthatatlan szellemvilág van, „*τα μεταφυσικα*” a fizikán túl való világ. Mily irtózatossá megcsonkítja világunknak és önmagunknak, ha ezt nem akarjuk tudomásul venni! S mily veszedelmes, de rejtelmesen szép a vele való találkozás, s milyen kimondhatatlan élmények, és örömök forrása!

Tudomány itt el nem igazít. De már a természet sem. De diszponálni, előkészíteni tud. És meg kell borzongani a gyönyörű gondolattól, hogy mily lehetőségek nyílnak itt a természetes életben megtisztult, a természet ölen felszabadult és megerősödött lélek számára.

S mily erőforrások nyílnak meg itt az ember számára! Mily gyermekjátékoknak tűnnek fel innen visszatekintve a technika felfedezései és alkotásai. Hiszen az ember, Isten leheletének boldog hordozója, tudata és hite által, mellyel meg tudja nyitni lelkét a Végtelen felé, egészen a Mindenség Teremtőjéig juthat s annak mindenhatóságába tudja magát bekapcsolni. Amikor a teremtmény odáig jutott, hogy szólni tud Teremtőjéhez, hogy kérni tud a mindenható örök Szeretettől, akkor megnyílt a csodák világa, akkor legalább elvben úr lett az egész természet felett, s csak hitének, bizalmának erejétől, intenzitásától függ, hogy természeti erők és szellemi erők mennyiben engedelmeskednek neki.

És ez az örök Szeretet arról is gondoskodott, hogy a teremtmény a Teremtő felé tapogatózó, sok tévedéssel, sok veszedelemmel fenyegető útján el ne tévedjen. Eléje jött. *Kinyilatkoztatást* adott. Választottainak lelkén át megszólalt. Sőt a történelem gyújtópontján embertestben s emberlélekkel maga élt elénk egy egészen isteni életet.

Ezeket már csak érintem, hiszen én a természetes életről akartam beszélni. De ez a természetes élet, ha következetesen járjuk, ide vezet. S ez a természetes élet, a maga idillikus szépségében s isteni fönségében csak úgy valósítható meg, ha ezt a természetfeletti égboltot el nem takarjuk felette.

*A krisztusi hit a mennyei Atyában, s a krisztusi erkölcs tisztasága, a krisztusi szeretet melegsége, ez mind kell ahhoz, hogy az ember a maga egész életét élhesse, hogy az ember a paradicsomi élet szépségét és ártatlanságát újra a földre varázsolhassa. Az isteni bizalmon alapuló biztonság érzete tudja csak elvenni az örök kapzsiságot s a belőle folyó örökös harcot. Az adás, az odaadás, sőt az önfeláldozás boldogságának megízlelése, amire ugyancsak Krisztus tanított, fogja átfinomítani a természetes ember családi és társadalmi erkölcsét. A megbántó iránt való szelídség, a bűnöző iránt való részvét fogja megszüntetni társadalmunkban azt a sok keserű és véres harcot, amelyet istentelen és természetellenes kultúránk embere ma sehogysen tud elkerülni. Ezen, most már nemcsak természetes, hanem krisztusi társadalom emberének már csak egy fegyvere marad: *a nagyobb szeretet*, amellyel, tudja, minden ellenséget le lehet győzni.*

Ez lesz az Isten országa a földön. Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy ez *az Istenország csak a természetes életen tud felépülni.*